

Теория и практика управления

УДК 336:336.732 (477)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ВНЕСКІВ КРЕДИТНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ

Волкова О.Г.

Розглянуті основні види фінансових ресурсів кредитних спілок України: членські внески та їх різновиди, внески (вклади) на депозитні рахунки членів спілок. Розкрита природа вказаних внесків, режим їх залучення і використання, правила оподаткування і оподаткування. Виявлені відмінності між існуючими видами внесків кредитних спілок. Визначено значення кожного виду внесків у фінансовому забезпеченні кредитних спілок.

Ключові слова: кредитна спілка, членські внески, внески (вклади) на депозитні рахунки, оподаткування внесків.

Ціль діяльності кредитних спілок – надання фінансових послуг населенню через спільне заощадження членами кредитних спілок власних грошових коштів та взаємне кредитування за рахунок цих коштів на взаємовигідній підставі. Слід відмітити, що в період фінансової кризи 2008/2009рр. перед кредитними спілками особливо гостро постала проблема належного виконання грошових зобов'язань перед вкладників. Слід відзначити, що й до сьогоднішнього дня це питання для національних кредитних спілок залишається актуальним. Означені проблеми безпосередньо пов'язані з методами та формами фінансового забезпечення спілок, зокрема, з питанням режимів залучення ними фінансових ресурсів населення на договірній (внесок (вклад) на депозитний рахунок) та бездоговірній (членській) основі.

За останні роки помітно збільшилась увага вітчизняних наукових кіл до питань функціонування кредитної кооперації в Україні, про що свідчить поява значної кількості наукових праць з обраної проблематики.. Так, дослідженню функціонування та перспектив розвитку кредитних спілок в Україні у після кризовий період присвячено праці Сидоренко О. [1], Пластуна В. [2], Терещенко Г.[3], Дука А.[4], Маліновської О.Я [5], Коваліва В.М..[6] та інш. Питанням кредитної політики кредитних спілок присвячено праці Гриценко О.[7], Власюка С.[8], роль спілок у фінансуванні малого бізнесу розглядають Мазур І.М. [9], в аграрній сфері - Борисова В.[10].

Незважаючи на появу у після кризовий період нових досліджень діяльності та функціонування кредитних спілок, окремі питання з цієї проблематики потребують подальшого дослідження. Зокрема, наукові розробки з питань кредитної кооперації повинні поглиблювати розуміння специфіки побудови фінансових взаємовідносин між спілками та їх членами, яка обумовлюється існуванням різних видів та режимів залучення внесків до спілки. Адже, й до сьогодні існує помилкове ототожнення пайових внесків та внесків (вкладів) на депозитні рахунки кредитної спілки. Разом з тим, принципова відмінність між зазначеними видами внесків впливає на обсяги їх залучення, отже й на рівень фінансового забезпечення спілок.

Метою статті є виявити особливості пайових внесків та внесків (вкладів) на депозитні рахунки членів кредитних спілок та виявити відмінні ознаки між ними, висвітлити режими їх залучення, економічного навантаження, рівень дохідності та правила оподаткування.

Висока залежність кредитних спілок від коштів своїх членів є незаперечною тезою в обговоренні питання фінансового забезпечення цих установ. Так, за рахунок внесків (вкладів) членів спілок на депозитні рахунки фінансується більше 65% активів кредитних спілок, у тому числі близько 70% профінансовано виданих кредитів. Близько 21% активів спілок фінансується за рахунок їх капіталу, одним з джерел формування якого є пайові внески [11] .

Незважаючи на досить активне користування населенням України фінансовими послугами спілок до фінансової кризи 2008/2009рр., й до сьогодні існує плутанина, маніпулювання та підміна

цих двох різних за своєю природою понять, що, в першу чергу, йде не на користь членам кредитної спілки. Відсутнє й розуміння відмінності природи цих видів внесків з боку науковців. Так, Мазур І.М. зауважує, що «кредитні спілки формують кредитні ресурси, ґрунтуючись на колективній власності, адже пайовий капітал спілок не їх власністю» [9, с. 71]. Разом з тим, статтею 19 Закону України «Про кредитні спілки» визначено, що майно кредитної спілки, яке формується за рахунок, у тому числі пайових та інших видів внесків членів кредитної спілки (крім внесків н (вкладів) на депозитні рахунки, є її власністю. В протилежність цьому статтею 23 Закону України «Про кредитні спілки» встановлено, що внески (вклади) членів кредитної спілки на депозитні рахунки належать членам кредитної спілки на праві приватної власності [12].

Продовжимо дослідження цих видів внесків з точки зору їх економічного навантаження, режима залучення, рівнем оподаткування та доходності. Відповідно до ст. 23 Закону України «Про кредитні спілки» кредитна спілка відповідно до свого статуту приймає вступні та обов'язкові пайові та інші внески від членів спілки; залучає на договірних умовах внески (вклади) своїх членів на депозитні рахунки [12]. Отже, поняття «вклад» у кредитних спілках застосовується до двох операцій, які здійснює кредитна спілка: «вклад» як вклад (внесок) на депозитний рахунок та «вклад» як внесок, зокрема, до пайового капіталу кредитної спілки.

Відповідно до пп. 14.1.44 Податкового кодексу України [13] депозит (вклад) визначено як кошти, які надаються фізичними чи юридичними особами в управління резиденту, визначеному фінансовою організацією згідно із законодавством України, або нерезиденту на строк або на вимогу та під процент на умовах видачі на першу вимогу або повернення зі спливом встановленого договором строку.

Поняття «внесок (вклад) на депозитний рахунок», різновиди членських внесків кредитних спілок: «вступний внесок», «обов'язковий пайовий внесок», «додатковий внесок», «цільовий внесок у додатковий капітал», «благодійний внесок у додатковий капітал», «членський внесок до резервного капіталу» визначено у профільному для кредитних спілок нормативному акті Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України – Положенні про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок [14].

Аналіз норм нормативних актів щодо визначення внеску (вкладу) на депозитний рахунок та різних видів членських внесків кредитних спілок свідчать про те, що вони мають різне економічне навантаження (Табл. 1).

Членські внески до кредитної спілки, у свою чергу можуть бути різними за обов'язковістю їх внесення, нарахування процентів, зворотністю та цільовим призначенням: вступні, обов'язкові пайові, додаткові пайові на добровільній та обов'язковій основі, цільові та благодійні внески, внесок до резервного капіталу.

Відмінною відзнакою вступного внеску є його обов'язкова сплата при вступі до кредитної спілки, його незворотність та безоплатність. Крім того, з самої назви внеску вбачається, що цей внесок є одноразовим платежем, який здійснюється при вступі до кредитної спілки.

Цільові та пайові внески відзначаються обов'язковістю чи добровільністю сплати, зворотності за умови припинення членства в кредитній спілці. Головна відмінність цих двох видів внесків: відсутність нарахування процентів на цільові внески. Ця ознака цільового внеску є найбільшим показником існуючої відповідальності членів кредитної спілки за її діяльність, їх зворотній зв'язок із спілкою.

Благодійний внесок у додатковий капітал та внесок до благодійного фонду є добровільними незворотними внесками, які мають право вносити не тільки члени кредитної спілки, а будь-які фізичні та юридичні особи та на які не нараховуються проценти. Відміна різниця між ними полягає у тому, що внесок до благодійного фонду формує благодійний фонд та є внеском цільового призначення: для здійснення кредитною спілкою благодійницької діяльності. Благодійний внесок направляється у додатковий капітал, який використовується кредитною спілкою для здійснення своєї основної діяльності – надання фінансових послуг своїм членам

Характеристика внесків кредитних спілок

Внесок (вклад) на депозитний рахунок	Членський внесок
Не є власністю кредитної спілки	Є власністю кредитної спілки
Виступає джерелом формування кредитних ресурсів кредитної спілки	Виступає джерелом: - формування майна кредитної спілки; - формування кредитних ресурсів кредитної спілки
Залучається на підставі договору з членом кредитної спілки	Залучається на без договірній основі
Обов'язкове повернення власнику – члену кредитної спілки по закінченню договору (строковий депозит) або до його запитання (депозит до запитання)	В залежності від виду членського внеску та режиму залучення може повертатися виключно за умови припинення членства у кредитній спілці
Обов'язкове нарахування та виплата проценту незалежно від наслідків господарської діяльності кредитної спілки	В залежності від виду членського внеску можуть бути безоплатними та платними. Для платних членських внесків нарахування та виплата проценту залежить від наслідків господарської діяльності кредитної спілки: здійснюється на нерозподілений дохід, який отримала кредитна спілка за відповідний період та за наявності рішення відповідного органу управління кредитної спілки
Розмір проценту визначається на момент внесення коштів у договорі з кредитною спілкою	Розмір плати для платних членських внесків на момент внесення коштів до спілки не визначається.
Завжди вноситься на добровільній основі, за бажанням вкладника	Можуть бути зі сплатою на обов'язковій та добровільній основі
Головне призначення: - для члена: отримання доходу у вигляді процентів; - для кредитної спілки: джерело кредитування	Головне призначення: - для члена: фінансова підтримка кредитної спілки; - для кредитної спілки: формування резервного фонду, забезпечення фінансової платоспроможності, дотримання фінансових нормативів, покриття збитків
Розмір процентів не обмежений, встановлюється за рішенням кредитної спілки	Дохідність додаткових членських внесків обмежується та не може перевищувати більш ніж у два рази середньо зважену процентну ставку дохідності внесків (вкладів) на депозитних рахунках

Членські внески втілюють кооперативний принцип «економічної участі членів кооперативу», відповідно до якого члени кооперативу шляхом внесення членських внесків приймають участь у формуванні капіталу кредитного кооперативу та отримують, за певних умов, на ці внески відповідний процент. Внески «залишалися важливим зв'язуючим ланцюгом між кооперативом та його членами, через них кожен учасник руху отримував відповідну частину доходу, а також відповідав за прорахунки та збитки товариства» [15, с.90].

Підсумовуючи характеристики членських внесків кредитної спілки слід зазначити, що вони, у подальшому, трансформуються або у кредити, або у фінансові резерви для забезпечення фінансової стійкості кредитної спілки. Саме за допомогою членських внесків членів кредитного кооперативу останній має можливість оптимізувати структуру активів, збалансувати активні та пасивні операції, сформувати кредитну базу, забезпечити свою фінансову стійкість. «В цьому й буде полягати суть самопомогі кооперативу з боку його членів в умовах автономності функціонування кооперативів» [16, с.263]. Поряд з цим, депозитні внески (вклади) ґрунтуються на клієнтських відносинах споживача зі спілкою, яка виступає виконавцем фінансових послуг.

Залучення внеску (вкладу) на депозитний рахунок є одним з основних видів фінансових послуг, які надаються кредитною спілкою своїм членам, формою залучення заощаджень населення з метою отримання останнім певного доходу. Внески (вклади) на депозитні рахунки формують кредитну базу кредитної спілки, але не виступають формою її фінансової підтримки з боку членів, не є

зобов'язанням останніх сплачувати ці внески.

У Положенні про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок [14] врегульовано, що кредитна спілка визначає види внесків (вкладів) на депозитні рахунки за різними підставами: строком дії, способом виплати процентів, режимом до внесення суми вкладу протягом дії договору, режимом зняття частини суми вкладу протягом дії договору.

Проаналізуємо рівень оподаткування членських внесків та внесків (вкладів) на депозитні рахунки кредитних спілок для їх членів.

Відповідно до п. 170.12.1. Податкового кодексу України дохід при нарахуванні (виплаті) на користь платника податку плати (відсотків), що розподіляється на пайові членські внески членів кредитної спілки оподатковується за ставкою, визначеною в пункті 167.2 статті 167 цього Кодексу, тобто 5% [13].

Щодо рівня оподаткування доходу на процент на вклад (депозит) члена кредитної спілки у кредитній спілці, то відповідно до ст. 167.2 Податкового кодексу України ставка податку становить 5 % бази оподаткування. Оподаткування цього виду доходу відкладено до 01.01.2015р [13].

Вищенаведені правові норми Податкового кодексу України свідчать про те, що в частині рівня оподаткування законодавець прирівняв різні за своєю правовою природою та режимом залучення пайові внески та внески (вклади) на депозитні рахунки.

Слід зазначити, що Податковий кодекс України не змінив існуючи до його прийняття правила оподаткування внесків (вкладів) на депозитні рахунки, які також надавали тимчасове відстрочення в оподаткування доходів вкладників. Однак, не можна проігнорувати той факт, що Податковим кодексом України передбачена податкова пільга у вигляді відстрочення оподаткування доходу членів спілок на протязі 4 років з моменту набрання ним чинності лише для доходів від процентів на вклад (депозит), а оподаткування доходів за пайовими внесками залишились поза пільговим оподаткуванням. Разом з тим, до набуття чинності Податкового кодексу України кредитні спілки успішно відстоювали право на застосування відстрочення оподаткування й до пайових внесків у судовому порядку.

За таких умов, починаючи з 01.01.2011 року (з моменту набуття чинності Податкового кодексу України) діють різні умови оподаткування доходу від пайових внесків та доходу від внесків (вкладів) на депозитні рахунки. На жаль, проаналізувати вплив Податкового кодексу України на обсяги залучення членських внесків на фоні змінившихся умов їх оподаткування не має можливості у зв'язку з відсутністю офіційної статистичної інформації щодо напрямів розподілу кредитними спілками отриманого доходу у 2011 році.

Звернемося до рівня доходності за членськими внесками та внесками (вкладами) на депозитні рахунки. Кредитна спілка крім розміру плати (процентів), яка нараховується на внески (вклади), що знаходяться на депозитних рахунках її членів, розподіляє частину нерозподіленого доходу, що залишається в її розпорядженні за підсумками фінансового року, між членами кредитної спілки пропорційно розміру їх пайових внесків (у тому числі на додаткові пайові внески) у вигляді відсотків (процентів).

Відповідно до ст. 21 Закону України «Про кредитні спілки» доходність додаткових членських внесків обмежується та не може перевищувати більш ніж у два рази середньо зважену процентну ставку доходності внесків (вкладів) на депозитних рахунках. Отже, на перший погляд, для членів спілок саме ці внески мають бути більш привабливими порівняно з внесками (вкладами) на депозитні рахунки. Але це теза є досить спірною. Так, розмір доходу, який може бути розподілений на членські внески, залежить від результатів фінансово-господарської діяльності кредитних спілок. За таких умов, члени кредитних спілок повинні чітко усвідомлювати, що доходність за членськими внесками зазделегідь визначити не можливо, оскільки розподіл доходу може мати місце лише у разі наявності прибутку спілки за результатами її фінансово-господарської діяльності.

Щодо внесків (вкладів) на депозитні рахунки, то у відповідних договорах з вкладниками встановлюється фіксований розмір процентів незалежно від доходності чи збитковості фінансово-господарської діяльності спілки. Історично так склалося, що депозитна політика спілок завжди відрізня-

лася агресивністю процентної політики порівняно з банківськими установами. Так, середньозважена ставка за депозитами кредитних спілок становила 25% проти 12,8% у банках [11].

Аналізуючи привабливість членських внесків в порівнянні з внесками (вкладами) на депозитні рахунки для членів спілок, зазначимо, що привабливість роботи з членськими внесками вбачається більшою мірою для самих кредитних спілок, оскільки їх залучення не потребує отримання відповідної ліцензії в протилежність залучення внесків (вкладів) на депозитні рахунки з усіма наслідками цієї обставини (необхідність дотримання ліцензійних умов та відповідних фінансових нормативів), відсутність визначеної фіксованої плати за їх користування. Крім того, членські внески кредитної спілки за певних умов можуть бути спрямовані на підтримання її ліквідності та фінансової платоспроможності. Вищенаведене підтверджується показниками фінансової звітності спілок, згідно яких у розрахунках спілок за нарахованими процентами за користування залученими коштами близько 87% припадає на розрахунки за процентами, нарахованими на внески (вклади) депозитні рахунки і лише близько 8% - на пайові внески.

ВИСНОВКИ

Проведене нами дослідження різноманітних видів внесків кредитних спілок дозволяє дійти висновку, що на законодавчому рівні певною мірою членські внески та внески (вклади) на депозитні рахунки ставлять в один рівень, що особливо простежується в умовах їх оподаткування. Разом з тим, особливі ознаки, режими залучення та використання вищевказаних внесків викривають чітку різниця між ними, яку мають усвідомлювати як кредитні спілки, так і їх члени. Членські внески є власністю спілки та є формою зобов'язань, які мають члени перед кредитною спілкою, в той час як внески (вклади) на депозитні рахунки залишаються власністю члена спілки та є формою реалізації права останнього на їх внесення, яке кореспондується із зобов'язком спілки виконувати відповідні грошові зобов'язання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сидоренко О.М. Місце та роль кредитних спілок на фінансовому ринку України / О.М. Сидоренко, О.В. Леонова // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 1 (10). – С. 172-174.
2. Пластун В.Л. Пріоритети розвитку кредитних спілок в сучасних умовах / В. Л. Пластун // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №10. – С.131-137.
3. Терещенко Г.М. Перспективи розвитку кредитних спілок в Україні / Г.М. Терещенко // Фінанси України. – 2009. – №5. – С. 87-94.
4. Дука А. Реалізація захисної функції кредитних спілок в умовах подолання наслідків фінансової кризи в Україні / А. Дука // Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. – 2009. – Вип. 107-108. – С.34-37.
5. Маліновська О.Я. Основні проблеми та перспективи розвитку кредитних спілок у сучасних умовах розвитку економіки України / О.Я. Маліновська // Вісник Львівської державної фінансової академії. Науковий журнал. – 2012. – № 22. – С.137-141.
6. Ковалів В.М. Кредитна кооперація в Україні: історичні аспекти становлення, важливість та сучасний стан функціонування / В.М. Ковалів, І.І. Грубінка // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2011. – №2. – С. 12-18.
7. Гриценко О.І. Концептуальні засади формування кредитної політики кредитних спілок / О.І. Гриценко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2011. – №2. – С.22-29.
8. Власюк С.А. Роль кредитних спілок у системи кредитних відносин // С.А. Власюк // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. –2011. – № 6. – С. 247-252.
9. Мазур І.М. Особливості активізації впливу кредитних спілок на розвиток малого бізнесу України // Науково-інформаційний вісник. – 2010. – №2. – С. 68-73.
10. Борисова В.А. Перспективи розвитку системи кредитної кооперації в аграрній сфері // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія Фінанси і кредит». – 2011. – №1. – С. 15-23.
11. Офіційна Інтернет-сторінка Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг Украї-

ни: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.

12. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 р. № 2908-III (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

13. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. №2755-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

14. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок» №7 від 16.01.2004р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.

15. Кредитування і контроль : навч. посібник / [Т. С. Смовженко, Р. Р. Коцовська, В. М. Крупський, В.С. Хім'як]. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 135 с.

16. Файн Л.Е. Отечественная кооперация: исторический опыт. /Л.Е. Файн. – Иваново, 1994. – 276с.

УДК 338.124.4:330.88

СИСТЕМАТИЗАЦИЯ НАУЧНЫХ ВЗГЛЯДОВ НА ПРИРОДУ КРИЗИСНЫХ ЯВЛЕНИЙ В ЭКОНОМИКЕ

Вязовик С.М.

Приведен систематизированный обзор научных теорий экономических циклов и кризисов, взглядов на природу кризисных явлений, на основе которого выделены основные свойства экономических кризисов.

Ключевые слова: *экономический цикл, экономический кризис, кризисные явления, свойства экономических кризисов.*

В настоящее время экономическая наука пока не имеет полностью законченных теорий, которые объяснили бы абсолютный и крайне простой эмпирический факт нестабильности рыночного способа производства и определили бы пути его преодоления. В результате мировую экономику поражают все более глобальные кризисы, выход из которых становится все более проблематичным.

Экономические кризисы уже более трехсот лет являются объектом научных интересов экономистов, социологов, кибернетиков. Основы исследования теории кризисов и экономических циклов, включая выявление их причин, классификацию типов и эмпирический анализ на примере разных стран, заложены в трудах Е. Варги, Дж. Гобсона, К. Жюгляра, Н. Кондратьева, Дж. Кларка, Дж. Кейнса, Дж. Китчина, Ф. Кидленда, Р. Кинга, Дж. Лонга, К. Маркса, У. Митчела, П. Самуэльсона, М. Туган-Барановского, Дж. Хикса, Э. Хансена, И. Шумпетера и других. Необходимо также отметить работы по данной проблематике современных ученых и экономистов, в том числе отечественных: В. Гейца, А. Гальчинского, Е. Короткова, А. Чухно, а также российских: Л. Абалкина, С. Глазьева, О. Григорьева, Л. Игониной, А. Кобякова, Н. Макогоновой, М. Хазина, Ю. Яковца и других.

Несмотря на довольно глубокую изученность данной проблемы, в текущий момент под давлением последнего мирового структурного кризиса с 2008 г., который выявил наличие большого количества «белых пятен» в исследованиях по теории кризиса, происходит постепенное переосмысление значимости воздействия экономических кризисов на экономические системы, пересмотр их свойств и вызываемых ими последствий. Поэтому целью данной статьи является систематизация теорий кризиса, с отражением динамики их трансформаций.

Экономической наукой к настоящему времени разработан целый ряд различных теорий, объясняющих причины экономических циклов и кризисов. Так П. Самуэльсон в своей работе «Эконо-